Archetype

Κινήματα στο design: Μπρουταλισμός

Χριστίνα Ιωακειμίδου - 18/02/2026

Φουτουρισμός από σκυρόδεμα και η ανεπιτήδευτα μαξιμαλιστική πλευρά του σχεδιασμού

Πηγή εικόνας Εξωφύλλου: altis-project.com

Κάπως άχρωμα, κάπως επιθετικά στην όψη, τα κτίρια του **Μπρουταλισμού** μάς φαίνονται περίεργα. Έξω από τα «νερά» του *καλαίσθητου* και του οικείου. Και όμως, οι *μπρουταλιστικές* κατασκευές είναι περισσότερο σχεδιασμένες για εμάς, για τον άνθρωπο, από ό,τι φανταζόμαστε.

Η απαρχή

Οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι δεν άφησαν ανεπηρέαστο τον κατασκευαστικό τομέα. Κάθε άλλο. Μπορούμε να πούμε πως τον επηρέασαν τόσο, ώστε αυτός να στραφεί σε ένα υλικό που ως τότε ήταν συνυφασμένο με τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό κτιρίων που προορίζονταν για την κοινωνική κατοίκηση και απαιτούσαν χαμηλότερο κόστος κατασκευής. Το υλικό αυτό ήταν, φυσικά, το γνωστό μας **σκυρόδεμα**.

History Faculty Building, University of Cambridge (James Stirling, 1968) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Ο Le Corbusier και το συγκρότημα κτιρίων *Unité d'Habitation*, που σχεδίασε στη Μασσαλία, έθεσαν τα θεμέλια για τη στροφή της μοντέρνας και σύγχρονης κατασκευαστικής πρακτικής στην ευρεία χρήση του σκυροδέματος. Αυτή τη φορά όμως, το υλικό είναι τραχύ («beton brut» ή «Rohbeton»), αλλάζοντας την αισθητική του τελικού αποτελέσματος. Επηρεασμένοι από τις εισηγήσεις του Le Corbusier, δύο Άγγλοι συνάδελφοί του υιοθετούν μία νέα οικοδομική αισθητική. Τη δεκαετία του 1950, λοιπόν, οι Alison και Peter Smithson είναι η κινητήριος δύναμη για τη δημιουργία ενός νέου κινήματος στην Αρχιτεκτονική, του **Μπρουταλισμού** ή **Νέου Μπρουταλισμού**. Το όνομα του νέου κινήματος προήλθε από το υλικό και την τεχνική που το ανέδειξε, το τραχύ σκυρόδεμα, *beton brut*.

Το πρώτο κτίριο του κινήματος είναι το **Hunstanton School,** σχεδιασμένο από τους Smithson την περίοδο 1953-1954, στο Norfolk της Αγγλίας. Πρόκειται για ένα κράμα της μοντερνιστικής γλώσσας που χρησιμοποιούσε ο Mies van der Rohe, και της λιγότερο φινιρισμένης μορφής, στην οποία υπάρχει μια σκόπιμη έλλειψη εκλέπτυνσης. Έτσι, το κτίριο κράτησε εκτεθειμένη τη στιβαρή αρχιτεκτονική του δομή, που μαλακώνει με την εκτεταμένη χρήση του γυαλιού στην πρόσοψή του για τον επαρκή φωτισμό του εσωτερικού του. Ίσως για πρώτη φορά μετά το Bauhaus, η λιτότητα έρχεται τόσο κοντά στην πρακτικότητα της δομής του αρχιτεκτονήματος.

Hunstanton School (Alison και Peter Smithson, 1954) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Θα μπορούσαμε να πούμε, λοιπόν, πως στη Μεγάλη Βρετανία εντοπίζεται η απαρχή του Μπρουταλισμού. Τόσο πολύ αγκάλιασε το κίνημα η χώρα, τουλάχιστον στην αρχική του φάση, που το **National Theatre of Great Britain,** έργο των Denys Lasdun και Peter Softley, είναι σχεδιασμένο με τις επιταγές του νέου κινήματος.

National Theatre of Great Britain (Λονδίνο, 1976) | Πηγή εικόνας: cloudfront.net

Το κίνημα επεκτάθηκε σε όλο τον κόσμο, με τις χώρες της Σοβιετικής Ένωσης και των κρατών-δορυφόρων της να το χρησιμοποιούν εντατικά. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Γιουγκοσλαβίας, με κύριους εκπροσώπους τους Σέρβους Božidar Janković και Mihajlo Mitrović, και τον Βόσνιο Slobodan Jovandić. Ένα από τα σημαντικότερα μπρουταλιστικά κτίρια της Σερβίας βρισκεται στο Βελιγράδι. Είναι η λεγόμενη *Δυτική Πύλη της Πόλης* (ή Genex Tower) σχεδιασμένη από τον Mitrović. Αποτελείται από δύο **ουρανοξύστες 36 ορόφων**, οι οποίοι συνδέονται με διώροφη γέφυρα. Παρά τον πρωτοποριακό σχεδιασμό, το κτίριο καθ’ όλη τη

διάρκεια της κατασκευής του επικρίθηκε δημόσια με δριμύ τρόπο. Ο αρχιτέκτονας Borislav Stojkov ήταν τόσο φανερά αντίθετος με το κτίριο, εκφράζοντας δημόσια επικριτικά σχόλια για τον Mitrović, γεγονός που προκάλεσε ρήξη μεταξύ των δύο ανδρών, η οποία διήρκεσε τουλάχιστον μία δεκαετία. Το έργο, αν και ολοκληρώθηκε τελικά το 1977, συνεχίζει να διχάζει. Το 2010, η εφημερίδα *Politika* δημοσίευσε σκίτσο του Σέρβου γελοιογράφου Ivo Kušanić, στο οποίο μία αγχόνη είναι τοποθετημένη δίπλα στο κτίριο, με τη λεζάντα να γράφει: «Για ποιον είναι αυτή η αγχόνη; Για τον αρχιτέκτονα!».

Παρά τις αντίθετες απόψεις, η **Δυτική Πύλη της Πόλης** θεωρείται τοπόσημο για το Βελιγράδι. Το 2019, ο Σύνδεσμος Σέρβων Αρχιτεκτόνων υπέβαλε αίτηση για να χαρακτηριστεί ως πλήρως προστατευόμενο πολιτιστικό μνημείο. Στις 3 Νοεμβρίου 2021, το κτίριο κηρύχθηκε πολιτιστικό μνημείο.

Δυτική Πύλη της Πόλης (ή Genex Tower), Βελιγράδι | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Μπρουταλισμός και Πανεπιστημιουπόλεις

Για να εξετάσουμε τη σύνδεση της μπρουταλιστικής αρχιτεκτονικής με τις πανεπιστημιουπόλεις του κόσμου, θα γυρίσουμε και πάλι στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η κατασκευή νέων πανεπιστημίων στη χώρα, τη δεκαετία του 1960, έδωσε ευκαιρίες για τους μπρουταλιστές αρχιτέκτονες. Το πρώτο που χτίστηκε ήταν το Πανεπιστήμιο του Sussex, σχεδιασμένο από τον Basil Spence. Το κτίριο έχει περιγραφεί ως «συνάντηση του *Arts and Crafts* με τον *Μοντερνισμό*» και παράδειγμα της ταυτόχρονης χρήσης των τούβλων με το σκυρόδεμα και των μεγάλων γυάλινων ανοιγμάτων στην πρόσοψη. Έχει χαρακτηριστεί, επίσης, ένα από τα «κτίρια κλειδιά του Μπρουταλισμού» από το Βασιλικό Ινστιτούτο Βρετανών Αρχιτεκτόνων.

Jubilee Building (Πανεπιστήμιο του Sussex, Basil Spence, δεκαετία 1960) | Πηγή εικόνας: aksward.com

Επιπλέον, κτίρια σε μπουταλιστικό στυλ εντάχθηκαν στα δύο παλαιότερα πανεπιστήμια της Αγγλίας: την Οξφόρδη και το Κέιμπριτζ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα νέων κτιρίων σε υφιστάμενες πανεπιστημιουπόλεις είναι επίσης η γέφυρα *Kingsgate Bridge* (1963) και το κτίριο *Dunelm House* (1966) στο Πανεπιστήμιο του Durham, σχεδιασμένα από τον Βρετανό αρχιτέκτονα Ove Arup.

Kingsgate Bridge (1963), Dunelm House (1966) (Durham, Αγγλία) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Στις ΗΠΑ, το *Art and Architecture Building* (ή Rudolph Hall) του Yale (1963) και το *Clowes Memorial Hall* του Πανεπιστημίου της Ιντιανάπολις (1963) είναι από τα πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα του κινήματος. Ωστόσο, ως επί το πλείστον, η μπρουταλιστική αρχιτεκτονική εκφράστηκε στον σχεδιασμό των βιβλιοθηκών των πανεπιστημίων. Η βιβλιοθήκη *Geisel Library* στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια (1970), του William Pereira, ίσως εκφράζει με τον πιο άρτιο τρόπο τον χαρακτήρα του κινήματος.

Geisel Library του University of California, (William Pereira, San Diego 1970) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Στον Καναδά, η Βιβλιοθήκη Robarts (*Robarts Library*) του Πανεπιστημίου του Τορόντο έχει σχεδιαστεί από τους Warner, Burns, Toan & Lunde, την περίοδο 1968-1973. Αν και έχει θεωρηθεί ως το «απαύγασμα της μπρουταλιστικής αρχιτεκτονικής», δεν έτυχε ευρείας αποδοχής, με τους επικριτές να χαρακτηρίζουν το κτίριο ως «σφάλμα μεγάλης κλίμακας».

Robarts Library (Πανεπιστήμιο του Τορόντο) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Στην Τουρκία, οι Behruz και Altuğ Çinici θεωρούνται οι εισηγητές του κινήματος. Το Middle East Technical University στην Άγκυρα, σχεδιασμένο από τους ίδιους τη δεκαετία του 1960, είναι ίσως από τα πρωιμότερα παραδείγματα του κινήματος στη χώρα.

METU, εξωτερική όψη του Τμήματος Αρχιτεκτονικής | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Μπρουταλισμός και Ηθική

Πώς μπορεί να συνδεθεί ένα αρχιτεκτονικό κίνημα με την έννοια της *Ηθικής*;

Το 1955, ο Βρετανός ιστορικός αρχιτεκτονικής Reyner Banham, στο δοκίμιό του «The New Brutalism», συνέδεσε για πρώτη φορά το *beton brut* με το νέο κίνημα, καθώς και με την Art Brut. Σχεδόν μια δεκαετία αργότερα, στο βιβλίο *The New Brutalism, Ethic or Aesthetic*?, ο Banham γίνεται περισσότερο προκλητικός ως προς την ερμηνεία του όρου. Κατά τον ίδιο, ο *Μπρουταλισμός*, αν και έχει ως αφετηρία το 1950, δεν ξεκινά ως αμιγώς αισθητική αρχιτεκτονική τάση, αλλά ως ηθική. Όπως αναφέρει, το κίνημα είναι: *«ένα πρόγραμμα ή μια στάση προς την αρχιτεκτονική»*, με στόχο τον εντοπισμό *νέων* χωρικών και καινούριων τεχνικών δυνατοτήτων μέσα στην αρχιτεκτονική σύγχυση της μεταπολεμικής περιόδου. Με λίγα λόγια, ο Banham νοεί τη νέα τάση ως μια «άλλη αρχιτεκτονική», που θα αναζωογονήσει τις προηγούμενες πρακτικές, στρεφόμενη στη βάση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.

Από την πλευρά τους, οι αρχιτέκτονες της μπρουταλιστικής τάσης θεωρούσαν ως *ηθική* την ειλικρίνεια στη χρήση των υλικών και τη δομή του κτιρίου. Στα έργα τους τα υλικά δεν επεξεργάζονται, με σκοπό να επιτευχθεί η βιομηχανική τελειότητα του Μοντερνισμού. Αφήνονται ατόφια, ορατά στο τελικό αποτέλεσμα. Το σκυρόδεμα δεν κρυβόταν πλέον πίσω από επιχρίσματα. Αντιθέτως. Ήταν παρόν στη δομή, τονίζοντας και αγκαλιάζοντάς την. Αρχιτέκτονες και κτίρια ακολουθούσαν μία αισθητική και ηθική προσέγγιση επηρεασμένη από την έκθεση του Ζαν Ντιμπιφέ, *Parallel of Life and Art*, του 1953, την οποία και ο Banham θεωρούσε ως *locus classicus* του κινήματος του Νέου Μπρουταλισμού.

Η πτώση

Όπως και άλλα στυλ των μέσων του 20ού αιώνα, ο Μπρουταλισμός θεωρήθηκε πολύ ψυχρός, συνδέθηκε με

ολοκληρωτικά κινήματα και τις χώρες ανατολικά του Σιδηρούντος Παραπετάσματος, καθώς και με την αστική παρακμή. Η απουσία επιχρίσματος και το ευπαθές υλικό, κυρίως σε περιβάλλοντα με υψηλά ποσοστά υγρασίας, αλλοίωσαν τις όψεις των μπρουταλιστικών κτιρίων. Ταυτόχρονα, η απουσία προσπάθειας προστασίας τους από τους ενοίκους και την κεντρική διοίκηση τα κατέστησαν εύκολους στόχους βανδαλισμών.

Σε ένα ενδιαφέρον άρθρο του *The Economist*, ο αρθρογράφος Simon Jenkins αναφέρει: «Λίγα στυλ στην ιστορία έχουν ικανοποιηθεί με τόσες πολλές εκκλήσεις από τους χρήστες τους, να τα δουν να καταστρέφονται». Πράγματι, οι πολυκατοικίες του κινήματος είναι τα «εύκολα θύματα» των κατεδαφίσεων σε παγκόσμια κλίμακα. Ωστόσο, το παράδοξο είναι, πως μετά από σχεδόν 40 χρόνια, το κίνημα φαίνεται να κερδίζει έδαφος και να αναγεννάται. Σημείο κλειδί είναι η προσθήκη **αμμοβολής** στην εξωτερική τους επιφάνεια, πρακτική που «μαλακώνει» το τελικό αποτέλεσμα.

Φαίνεται, λοιπόν, πως το στυλ γίνεται διαχρονικό, αν και τροποποιημένο, επιστρέφοντας στη σύγχρονη αρχιτεκτονική.

Εκπρόσωποι: Peter Smithson, Ernő Goldfinger, Sir Basil Spence, Owen Luder, John Bancroft, Sir Denys Lasdun, Sir Leslie Martin, Sir James Stirling και James Gowan, Evans Woollen III, Walter Netsch, Robin Gibson, Arthur Erickson, Clorindo Testa, Mihajlo Mitrović, Garol Isakovich.

Πηγές/ Further reading

Brutalist architecture. Από: en.wikipedia.org

Banham, R., (1955), The New Brutalism. Από: architecture-history.org.

Banham, R., The New Brutalism, Ethic or Aesthetic?. Reinhold Publishing Corporation, 1966.

Jerkins, S. (2014), Nasty, brutish and tall. The Economist. 29 August 2014. Από: economist.com.

Τούλα, Μ. (2022). Γιατί επιστρέφει τόσο δυναμικά ο μπρουταλισμός. Από: parallaximag.gr.

Διαβάστε ακόμη:

Κινήματα στο Design: International Style

Κινήματα στο design: Beaux-Arts